

De poppen zijn met veel vakmanschap en oog voor detail uit lindenhout gesneden en gekleed in eigen atelier.

De Vliegende Hollander

Judith Marseille

Foto's Amsterdams Marionetten Theater

Volgens het Amsterdamse Scheepvaartmuseum zijn er tot in onze tijd nog mensen die beweren het met eigen ogen te hebben waargenomen: een zeventiende-eeuws spookschip met bloedrode zeilen, bemand door zombies, dat vaart onder de naam 'De Vliegende Hollander'.

Het roept, voor iedereen die de sage kent, ijsingwekkende associaties op. Toch is de romp van de meeste KLM-vliegtuigen sinds 1947 voorzien van het opschrift *De Vliegende Hollander*, ook in het Engels (*The Flying Dutchman*). De luchtvaartmaatschappij refereert daarmee aan de oer-Hollandse oorsprong en de wereldwijde actieradius van het bedrijf, niet aan het spookverhaal. In Madurodam is de *Flying Dutchman*, vernoemd naar de bijnaam van luchtvaartpionier Albert Plesman, een van de geliefde attracties. Het is een echt Dakota-vliegtuig waarin een gesimuleerde vlucht gemaakt kan worden, zonder griezel-effecten. In de Efteling is de *Vliegende Hollander* een combinatie van een zogeheten donkere rit en een waterachtbaan in 17de-eeuwse sferen.

De oerversie

Het verhaal van de *Vliegende Hollander* - een titel die zowel op het schip als op zijn kapitein kan slaan - is diep verankerd in het collectieve bewustzijn en het is, door zijn ouderdom en universele zeggingskracht, onderhevig aan meerdere interpretaties. De oerversie komt erop neer dat een scheepskapitein, gedreven door hebzucht, op Paaszondag uit Holland vertrok richting Azië. Bij Kaap de Goede Hoop gooide hij zijn stuurman overboord en werd het schip overgenomen door de duivel, die ervoor zorgde, dat het tot in lengte van dagen rondjes moest varen.

Zijn ziel verkocht

Het verhaal gaat terug tot de zeventiende eeuw en het is in de loop der tijd steeds meer uitgebreid. Zo kreeg de gedoemde kapitein een naam, Willem van der Decken, en zelfs een woonplaats, Terneuzen. Terneuzen kent inmiddels meerdere horecagelegenheden die de naam *De Vliegende Hollander* dragen. In de populaire cultuur duikt de *Vliegende Hollander* op in het computerspel *SpongeBob*, en in speelfilms als *Pirates of the Caribbean*.

Ook in de literatuur is de sage van de kapitein die zijn ziel verkocht, een inspiratiebron voor talloze schrijvers geweest, onder meer voor Heinrich Heine (1797-1856) wiens *Memoiren des Herrn von Schnabelewopski* de basis zou vormen voor Wagners opera *Der Fliegende Hollander* (1843). In Nederland schreef Martinus Nijhoff (1894-1953) in 1930 het 'water-feestspel' *De Vliegende Hollander* ter gelegenheid van een lustrum van de Leidse Universiteit, met decors van Wijdeveld (van het tijdschrift *Wendingen*, bekend om de marionettennummers). De kritiek liet er weinig van heel, vooral omdat Nijhoff, wiens kwaliteiten als literator buiten kijf bleven, personages ten tonele voerde die niets met de sage te maken hadden, zoals het Vrouwtje van Stavoren en bisschop Bonifatius. Maurits Mok (1907-1989) publiceerde in 1941 (op de valreep, kort erna verdween hij in de ondergrondse) het nog steeds zeer leesbare, 143 pagina's lange, epische gedicht *De Vliegende Hollander*. Moks beeldende en levendige taalgebruik, gepaard aan zijn religieuze invalshoek, maken dit tot een van de interessantste versies van de sage.

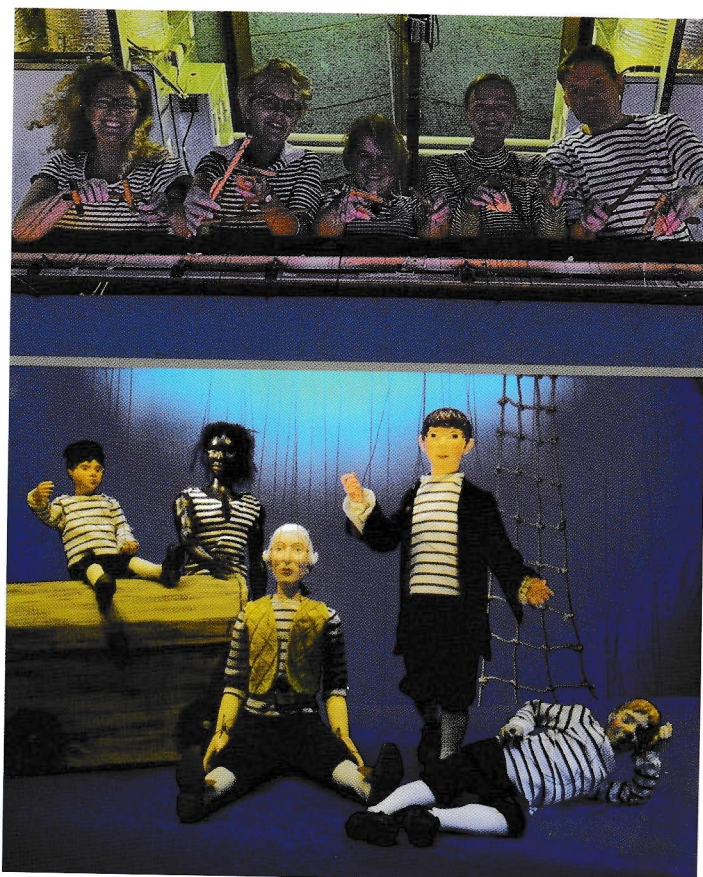
De versie van AMT

In het oude nautische kwartier van Amsterdam, in een ruimte waar ooit scheepsfornuizen werden gesmeed, bevindt zich het Amsterdams Marionetten Theater. Het is een sfeervolle locatie, die bij nieuwe bezoekers geregeld verrukte kreetjes losmaakt. De perfecte plek ook voor een marionettenversie van *De Vliegende Hollander*. Het AMT is gespecialiseerd in opera, maar het één op één overnemen van Wagners creatie voor het grote operatoneel kwam niet in Frage. Om te beginnen werden

alle sprekende en zangrollen geschrapt. Een ingrijpende, maar geslaagde dramaturgische ingreep, bedoeld om ieder spoor van Teutoonse bombast te verwijderen. Artistiek leidster Frederieke Cannegieter schreef een nieuwe tekst voor verteller Jasper van Hofwegen, waarin fragmenten uit Heine's en Wagner's teksten opduiken, maar ook uit Wagner's *Heroines* van de suffragette Constance Maud (1857-1929). Voor de muziek is gebruik gemaakt van Wagner, Heinrich Marschner en Adolphe Adam. Zelfs een vleugje Offenbach, 'om Wagner postuum te pesten', aldus regisseur/ontwerper Hendrik Bonneur. Muzikaal leider Vaughan Schlepp maakte een bewerking voor vleugel, harmonium, cello, klarinet, slagwerk en glasharmonica, die perfect aansluit op de verrichtingen van de zes poppenspelers, passend gekleed in een matrozentrui. De muziek is Italiaans van sfeer, elegant en filmisch, en verklankt de emotie van de op het toneel verbeelde situaties. Het harmonium benadrukt, nostalgisch piepend en hijgend als bij een zwijgende film, de special effects. De poppen zijn met veel vakmanschap en oog voor detail uit lindenhout gesneden en gekleed in eigen atelier.

De voorstelling zit technisch complex in elkaar, maar wordt vlekkeloos uitgevoerd. Het mechanisch theater, dat in de negentiende eeuw in zwang was, heeft als inspiratie gediend. ('Mechanicus' is een benaming voor poppenspeler in die periode.) Het Amsterdams Marionetten Theater kan iedere vergelijking doorstaan met vermaarde Italiaanse marionettentheaters als Lupi en Colla. Deze versie van *De Vliegende Hollander* heeft alles in zich om een veelgevraagd onderdeel te worden op het repertoire van een gezelschap dat hopelijk nog lang de wind in de zeilen blijft houden.

De Vliegende Hollander is eind december en in het voorjaar van 2024 te zien bij het Amsterdams Marionetten Theater, www.marionettentheater.nl

Matrozen en marionetten...